

Śławomir Świtła, Katarzyna Kajdan, Maciej Majorowski
AKADEMIA WYCHOWANIA FIZYCZNEGO WE WROCŁAWIU

SYTUACJA INTERPERSONALNA A WYNIK OGÓLNY AGRESJI ZAWODNICZEK HOKEJA NA TRAWIE KLUBÓW: POLAR WROCŁAW I UKS BURSZTYN LEWIN KŁODZKI

ABSTRACT

Interpersonal situation vs. aggression level in female field hockey players, members of two clubs: Polar Wrocław and UKS Bursztyn Lewin Kłodzki

Taking as a model the junior female field hockey teams the authors evaluated their aggression level and how interpersonal relations work in the observed two groups. In the research the standard method SUS Scale was used to evaluate the interpersonal relations. The Buss-Durkee Hostility Inventory (BD-100) was used to measure the aggression level. Authors were also trying to establish if there was a relationship between the aggression level of a given player and the place she had in the structure of the team. The analysis of the interpersonal relations in both teams indicated the mood in the groups complies with the standard with the aggression level above the average (7 sten). However, it was not established whether the aggression level of a given player influences her interpersonal situation (positive/negative).

Key words: sport team, interpersonal relations, aggression, field hockey

WPROWADZENIE

Sport towarzyszy człowiekowi od niepamiętnych czasów, już w starożytności bowiem organizowano rozmaite zawody i turnieje, choć znacznie różniły się one od dzisiejszych. Ma on również duży wpływ na rozwój człowieka, jego zdrowie i jakość życia, a regularnie uprawiany znacząco wpływa na poprawę sprawności ogólnej i samopoczucia.

Współczesny sport, będący wielkim procesem twórczym, wymaga pomocy nauki, bez której trudno dziś sobie wyobrazić postęp w jakiegokolwiek dziedzinie. Za rekordowymi wynikami i efektownymi zwycięstwami kryje się żmudna i wytężona praca. Człowiek ciągle chce ustanawiać nowe granice, bić rekordy i wygrywać.

Do najpopularniejszych dyscyplin sportu można zaliczyć gry zespołowe, w tym hokej na trawie. Ich istotą jest osiąganie wyników w ramach współzawodnictwa krajowego i światowego. Gry w tym ujęciu wymagają od ludzi wyczerpującego wysiłku, a stopień doskonałości zawodniczej wyznacza ich klasę sportową. Jak podkreśla Naglak: „Żadna inna dyscyplina sportu

nie jest w stanie zastąpić norm gry zespołowej, które zaspokajają potrzeby psychiczne ucznia, doskonałą procesy decyzyjne oraz uczą współpracy z drugim człowiekiem. Wszechstronność gier zespołowych decyduje zatem o tym, że są wartościową i niebagatelną alternatywą wielu propozycji działań, zachowań kuszących młodych ludzi, rozwijając sprawność umysłu i ciała, potrafią zawałdnać emocjami i wyobraźnią” [1, s. 9].

Istnieją bogate i udokumentowane przekazy świadczące, że hokej na trawie ma starożytne korzenie, pozwalające zaliczyć tę grę do najstarszych sportów świata. Szczególnie w Chinach i Egipcie gry i zabawy z piłką i laską sięgają bardzo odległych czasów. Jest wiele dowodów na to, że zabawy mogące być prekursorami hokeja znane były zarówno w starożytnej Persji, Gruzji i Rzymie, jak i wśród plemion indiańskich czy w średniowiecznej Europie. Hokej na trawie w nowożytnej formie narodził się w połowie XIX w. w Anglii, następnie rozprzestrzenił się w Holandii, Niemczech, Francji, a potem dotarł niemal na wszystkie kontynenty.

Początki hokeja na trawie w Polsce sięgają przełomu XIX i XX w. Obecnie dyscyplinę tę uprawia w naszym kraju ponad 4000 zawodników w 50 klubach. Jej zalety coraz częściej dostrzegają nauczyciele wychowania fizycznego, włączając jej halową odmianę do programu nauczania.

Podobnie jak inne gry zespołowe, hokej na trawie wymaga od osób uprawiających tę dyscyplinę specyficznego rodzaju umiejętności i zdolności. Z właściwości fizycznych najistotniejsza jest szybkość i wytrzymałość, połączona z umiejętnością manipulowania kijem zwanym łaską hokejową. Najważniejsze jednak są zdolności psychofizyczne oraz umiejętność współpracy z innymi. Niewątpliwie cechy psychiczne zawodników bardzo wpływają na ich grę w okresie przygotowawczym i startowym. Często nawet dobrze wyszkolony zawodnik, ze względu na swą „słabą” psychikę czy złe relacje wewnątrz drużyny, może nie unieść ciężaru gry w czasie ważnych zawodów, znacząco osłabiając swój zespół. Dodatkową trudnością są także zachowania agresywne, przejawiane często podczas spotkań sportowych. Do ograniczania tychże zachowań mogą się przyczynić dane dotyczące poziomu agresji u poszczególnych zawodników. Aby dobrze prowadzić drużynę, każdy trener oprócz predyspozycji osobowościowych powinien mieć również odpowiednią wiedzę na temat relacji interpersonalnych, jakie panują w jego zespole. Poza tym warto, aby trener, szukając przyczyn nieprzewidywalnego zachowania się członków drużyny, szczególnie w trakcie ważnego meczu, nawiązywał współpracę z psychologiem bądź samodzielnie szukał w specjalistycznej literaturze wyjaśnień różnych zachowań zawodników. Niniejsza praca ma przybliżyć temat wagi informacji związanych z panującymi w prowadzonej grupie sportowej relacjami interpersonalnymi, które każdy trener czy psycholog za pomocą Skali Ustosunkowań Socjometrycznych (SUS) może zbadać.

Jak już wspomniano, hokej na trawie jest grą zespołową. Jest to gra, w której piłka prowadzona jest za pomocą zakrzywionych łasek na boisku trawiastym, naturalnym lub sztucznym o wymiarach 55 × 91,4 m. Mecz rozgrywany jest przez dwie drużyny

liczące po 11 graczy, w tym bramkarza. Zmian można dokonywać bez ograniczeń, dysponując pięcioma zawodnikami rezerwowymi. Celem gry jest wbić za pomocą łaski okrągłej piłki o średnicy 7–7,5 cm do bramki przeciwnika. Bramki zdobywa się wyłącznie z półkola strzałowego oddalonego od bramki 14,63 m. Gracz może dotknąć piłki tylko płaską stroną łaski lub jej krawędzią. Niedozwolone jest dotknięcie piłki jakąkolwiek częścią ciała. Jedynie bramkarz może blokować piłkę kijem, rękami, nogami i innymi częściami ciała. W trakcie gry występują stałe fragmenty, takie jak rzuty wolne, długie i krótkie rogi oraz rzuty karne. W młodszych kategoriach wiekowych dopuszcza się ograniczanie liczby zawodników z powodu mniejszych wymiarów boiska. Jak zaznaczono, podczas meczu obowiązuje całkowita dowolność liczby i czasu zmian grających. Ta różnorodność zmian daje trenerowi możliwość wielu kombinacji w składzie osobowym. Każdy trener musi sobie zadać pytanie, jak sprawić, by zawodnicy ci optymalnie ze sobą współpracowali. Oprócz kształtowania zdolności psychomotorycznych, umiejętności technicznych oraz taktyki wyznaczanej podczas spotkań z rywalami, równie ważny wydaje się zatem wgląd w ich interpersonalne relacje oraz inne właściwości psychiczne, w tym przejawiane zachowania agresywne. Zachowania takie często prowadzą do trudności w przebiegu treningu czy walki sportowej. Osoby akceptowane przez drużynę na treningach, sparingach i oficjalnych meczach mają szansę osiągać maksimum swych możliwości. To również ci zawodnicy, cechujący się systematycznością w pracy i doskonalący swe umiejętności, wywierają jednocześnie pozytywny wpływ na atmosferę w zespole. Osoby odrzucane czy izolowane nie mają komfortu psychicznego, stają się na ogół zawodnikami rezerwowymi [2]. Ich niekorzystna sytuacja interpersonalna wpływa negatywnie na ogólną atmosferę w zespole, nie dając możliwości optymalnego wykorzystania umiejętności, którymi dysponują jego członkowie. Znajomość relacji panujących w drużynie sportowej ma niewątpliwie ścisły związek z ustalaniem składu na zawody, przeprowadzaniem zmian podczas

meczu, a nawet planowaniem ćwiczeń w czasie treningu.

SUS jako metoda pozwalająca wyłonić zarówno osoby mające pozytywny wpływ na drużynę, jak i zawodników odrzuconych była wielokrotnie wykorzystywana w badaniach różnych dyscyplin sportowych, m.in. w piłce nożnej [2–6], koszykówce [7, 8], piłce ręcznej [2, 9], piłce siatkowej [2, 10, 11], biegu na orientację [12] oraz w klasach i szkołach sportowych [13–15], a także wśród studentów wychowania fizycznego [10]. Metoda ta była weryfikowana również w szkolnictwie w klasach tradycyjnych [14]. Jak dotąd, nie prowadzono badań z użyciem wspomnianej skali wśród drużyn hokeja na trawie.

Uzyskane wyniki badań w różnych dyscyplinach i zespołach sportowych wskazują, że sytuacja interpersonalna jest ściśle powiązana z miejscem, jakie dana drużyna zajmuje w tabeli rozgrywek. Im wyższe miejsce w tabeli, tym więcej w grupie osób akceptowanych i reprezentujących polaryzację, im niższe pozycje zajmowały zespoły w toczących się rozgrywkach sportowych, tym więcej osób izolowanych i odrzuconych.

Badania dowodzą, że najgorszą atmosferę interpersonalną można zauważyć na początku okresu przygotowawczego lub pod koniec okresu startowego – w przypadku zespołów doznających częstych niepowodzeń. Z tego też powodu w interpretacji wyników należy zwrócić uwagę, w którym okresie przeprowadzane są badania. Potwierdza się też prawidłowość, że wskaźnik ustosunkowań interpersonalnych (Wu), świadczący o ogólnej atmosferze interpersonalnej w danej grupie sportowej, ma najczęściej niższą wartość w przypadku więzi rzeczowej niż osobistej. Stąd wniosek, że badani sportowcy są bardziej krytyczni w odniesieniu do swojej profesji niż do stosunków koleżeńskich.

Wyniki poziomu agresji poszczególnych zawodników, porównywane z wynikami ich relacji interpersonalnych, mogą znacząco podnieść wiedzę trenera na temat prowadzonej drużyny. Istnieje wiele definicji agresji – poczynwszy od interpretacji filozoficznej po ujęcie charakterystyczne dla psychologii sportu. Aronson agresją nazywa „[...] zachowanie mające na celu wyrządzenie szkody lub przykrości” [15, s. 196]. Uwzględniając różnorodne sposoby podejścia do definio-

wania agresji, stwierdza się, że „[...] agresja nazywa się czynności mające na celu zrobienie szkody i spowodowanie utraty cenionych społecznie wartości, zadanie bólu fizycznego lub spowodowanie cierpienia moralnego innemu człowiekowi” [16, s. 13]. Również w sporcie agresja ujawnia się w takich zachowaniach, w których występuje nie tylko chęć wyrażania własnego zdania, ale także intencja szkodzenia lub wykazywania swojej przewagi względem innych [17]. Sporty indywidualne i drużynowe mogą różnić się formą przejawianej agresji ze względu na swe atrybuty ściśle powiązane z daną dyscypliną. Laska hokejowa wydaje się właśnie takim atrybutem, za pomocą którego mogą nasilić się zachowania agresywne. Uderzenie przeciwnika kijem hokejowym w grze wymagającej szybkiego przemieszczania się i walki ramieniem może być zarówno czystym przypadkiem, jak i zamierzonym działaniem. Trudności w interpretacji takiego zachowania się zawodników przez sędziów nierzadko skłaniają graczy do podejmowania gry nastawionej nie na odebranie przeciwnikowi piłki, lecz na zaszkodzenie mu. Pomimo jasnych i sprecyzowanych przepisów, które zabraniają używać laski w hokeju na trawie do wykonywania działań związanych z atakiem na przeciwnika, często w grze występują zachowania agresywne. Agresja wzbudzana pod wpływem silnych emocji przeżywanych w czasie ważnych zawodów może przekładać się również na niesportowe postępowanie w czasie treningów. Zachowania agresywne nieakceptowane społecznie mogą spowodować wykluczenie zawodnika z drużyny. Autorzy niniejszej pracy dokonują konfrontacji zajmowanego miejsca pod względem relacji interpersonalnej z poziomem agresji ogólnej.

CEL BADAŃ

Celem niniejszej pracy jest porównanie zależności między relacjami interpersonalnymi a poziomem agresji zawodniczek dwóch klubów sportowych oraz sprawdzenie, w jakim stopniu wyniki uzyskane w innych dyscyplinach sportowych korespondują z rezultatami badań w hokeju na trawie.

Pytania badawcze:

- Czy w badanych drużynach występują wszystkie kategorie socjometryczne charakterystyczne dla grup sportu wyczynowego (tj. akceptacja, polaryzacja, izolacja, odrzucenie oraz trzy kategorie mieszane – KM_1 , KM i KM_2)?
- Czy w badanych grupach są osoby, które spełniają warunki gwiazdy socjometrycznej i outsidera grupy?
- Jaka jest atmosfera i sytuacja interpersonalna w badanych grupach?
- Jaki poziom agresji ogólnej przejawiają zawodniczki obu drużyn?
- Czy istnieje związek między pozycją danej zawodniczki w grupie a poziomem agresji?

MATERIAŁ I METODY BADAŃ

Założenia pierwszej z zastosowanych metod badań (SUS) przedstawiono w literaturze przedmiotu [2, 4, 14]. Dzięki tej metodzie można ustalić, jakie miejsce zajmuje dana

osoba w grupie. Miejsce to określane jest za pomocą takich kategorii, jak: akceptacja, polaryzacja, izolacja i odrzucenie. Część osób, które nie uzyskują odpowiedniego układu statusów (oddzielnie dla wymiaru sympatii i oddzielnie dla wymiaru antypatii), może zajmować miejsce pośrednie, reprezentując jedną z trzech kategorii mieszanych (KM_1 – członek grupy zajmuje miejsce pośrednie między akceptacją a polaryzacją, KM – członek grupy zajmuje miejsce pośrednie między pozycją korzystną a niekorzystną, KM_2 – członek grupy zajmuje miejsce pośrednie między izolacją a odrzuceniem).

Dzięki tej technice badawczej można również ustalić tzw. gwiazdę socjometryczną. By spełnić warunki gwiazdy socjometrycznej, osoba musi mieć bardzo wysoki status w wymiarze sympatii i bardzo niski status w wymiarze antypatii. Odwrotny układ tych statusów świadczy o tym, iż grupa posiada interpersonalnego outsidera.

W pracy wykorzystano trzy kryteria socjometryczne dotyczące więzi osobistej (zaproszenie na własną uroczystość domową,

Tab. 1. Lista rangowa: 2011, czerwiec, hokej na trawie, młodziczki (12–16 lat),
Polar Wrocław (N = 10), więź rzeczowa

Lp.	Inicjały	Liczba wyborów		Status		Kategorie socjometryczne			Sytuacja interpersonalna
		pozytywny	negatywny	pozytywny	negatywny	szczególne	pkt	główne lub mieszane	
1	L.K.	21	2	W	n	A ₁	8	akceptacja	Ko
2	T.L.	14	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
3	A.O.	14	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
4	I.O.	12	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
5	N.K.	11	1	+X	n	A ₂	7	akceptacja	Ko
6	N.M.	9	1	X	n	GAI	6	KM_1	Ko
7	O.N.	6	4	-X	-X	I ₂	4,5	izolacja	Nk
8	Z.N.	3	3	n	-X	I ₁	4,5	izolacja	Nk
9	C.E.	4	7	n	+X	O ₂	3	odrzućanie	Nk
10	T.L.	2	13	n	W	O ₁	2	odrzućanie	Nk
							$\Sigma = 56$	Wu = 0,62 (7)	

Legenda do tab. 1–4

W – status wysoki, +X – status wyższy od przeciętnego, X – status przeciętny, -X – status niższy od przeciętnego, n – status niski, BN – status bardzo niski, Ko – sytuacja interpersonalna korzystna a Nk – niekorzystna, A₁ – przeciętna akceptacja, A₂ – słaba akceptacja, GAP – granice akceptacji z akcentem polaryzacji, GAI – granice akceptacji z akcentem izolacji, I – izolacja, I₂ – słaba izolacja, I₁ – przeciętna izolacja, GOI – granice odrzucania z akcentem izolacji, O₂ – słabe odrzucanie, O₁ – przeciętne odrzucanie, KM_1 – kategoria mieszana pomiędzy granicą akceptacji z akcentem polaryzacji i akceptacji z akcentem izolacji, KM_2 – kategoria mieszana pomiędzy granicą odrzucania z akcentem izolacji i odrzucania z akcentem polaryzacji [za: 2]

Tab. 2. Lista rangowa: 2011, czerwiec, hokej na trawie, młodziczki (12–16 lat), UKS Bursztyn Lewin Kłodzki (N = 11), więź rzeczowa

Lp.	Inicjały	Liczba wyborów		Status		Kategorie socjometryczne			Sytuacja interpersonalna
		pozytywne	negatywne	pozytywny	negatywny	szczegółowe	pkt	główne lub mieszane	
1	M.T.	23	3	W	–X	A ₁	8	akceptacja	Ko
2	Z.H.	18	5	W	X	GAP	6,5	KM ₁	Ko
3	L.E.	9	0	X	BN	GAI	6	KM ₁	Ko
4	T.B.	8	0	X	BN	GAI	6	KM ₁	Ko
5	E.Z.	8	1	X	n	GAI	6	KM ₁	Ko
6	C.N.	6	1	–X	n	I ₂	4,5	I	Nk
7	C.F.	5	1	–X	n	I ₂	4,5	I	Nk
8	I.B.	4	4	n	–X	I ₁	4,5	I	Nk
9	N.C.	2	6	n	X	GOI	4	KM ₂	Nk
10	M.C.	0	5	BN	X	GOI	4	KM ₂	Nk
11	Z.O.	2	8	n	+X	O ₂	3	0	Nk
$\Sigma = 57$							Wu = 0,58 (6)		

Tab. 3. Lista rangowa: 2011, czerwiec, hokej na trawie, młodziczki (12–16 lat), Polar Wrocław (N = 10), więź osobista

Lp.	Inicjały	Liczba wyborów		Status		Kategorie socjometryczne			Sytuacja interpersonalna
		pozytywne	negatywne	pozytywny	negatywny	szczegółowe	pkt	główne lub mieszane	
1	A.O.	16	1	W	n	A ₁	8	akceptacja	Ko
2	I.O.	17	2	W	n	A ₁	8	akceptacja	Ko
3	N.K.	13	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
4	H.N.	11	2	+X	n	A ₂	7	akceptacja	Ko
5	O.N.	11	2	+X	n	A ₂	7	akceptacja	Ko
6	L.K.	8	3	X	–X	GAI	6	KM ₁	Ko
7	T.L.	8	3	X	–X	GAI	6	KM ₁	Ko
8	Z.N.	4	5	n	X	GOI	4	KM ₂	Nk
9	C.E.	5	9	–X	+X	GOI	4	KM ₂	Nk
10	T.L.	1	15	BN	W	O ₁	2	odrzućanie	Nk
$\Sigma = 59$							Wu = 0,66 (8)		

Tab. 4. Lista rangowa: 2011, czerwiec, hokej na trawie, młodziczki (12–16 lat), UKS Bursztyn Lewin Kłodzki (N = 11), więź osobista

Lp.	Inicjały	Liczba wyborów		Status		Kategorie socjometryczne			Sytuacja interpersonalna
		pozytywne	negatywne	pozytywny	negatywny	szczegółowe	pkt	główne lub mieszane	
1	T.B.	12	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
2	L.E.	11	0	+X	BN	A ₂	7	akceptacja	Ko
3	E.Z.	11	1	+X	n	A ₂	7	akceptacja	Ko
4	Z.H.	15	3	+X	–X	A ₂	7	akceptacja	Ko
5	M.T.	13	5	+X	X	GAP	6,5	KM ₁	Ko
6	C.F.	9	2	X	n	GAI	6	KM ₁	Ko
7	C.N.	6	2	–X	n	I ₂	4,5	I	Nk
8	N.C.	3	5	n	X	GOI	4	KM ₂	Nk
9	I.B.	4	6	n	X	GOI	4	KM ₂	Nk
10	Z.O.	3	6	n	X	GOI	4	KM ₂	Nk
11	M.C.	0	6	BN	X	GOI	4	KM ₂	Nk
$\Sigma = 61$							Wu = 0,62 (7)		

zamieszkanie we wspólnym pokoju na obozie sportowym, powierzenie niektórych własnych tajemnic) oraz trzy kryteria odnoszące się do więzi rzeczowej (wspólny trening, przegrywany mecz, wybór kapitana drużyny). Liczba wyborów, zarówno pozytywnych, jak i negatywnych, była nieograniczona. Badanie zostało wykonane w okresie startowym w terminie 5–10 czerwca 2011 r.

Sytuację interpersonalną poszczególnych zawodniczek można odczytać z list rangowych (tab. 1–4), sporządzonych za pomocą wcześniej przygotowanych matryc socjometrycznych. Atmosferę interpersonalną panującą w całej grupie określono za pomocą wskaźnika ustosunkowań (Wu), korzystając ze wzoru:

$$Wu = \sum \text{pkt} / N \times \text{max},$$

gdzie:

- $\sum \text{pkt}$ – suma punktów uzyskana w całej badanej grupie,
- N – liczba członków grupy,
- max – maksymalna możliwa wartość punktowa (na SUS wynosi ona 9 pkt).

Drugą z użytych metod był kwestionariusz określający agresję Buss-Durkee (zwany BD–100), składający się ze 100 pytań, na które badana osoba może odpowiedzieć „tak” lub „nie” oraz, w przypadku niezdeterminowania się na którąkolwiek z tych możliwości, postawić znak „?”. Zastosowana metoda daje możliwość obliczenia wyniku ogólnego agresji (WO) oraz jej części składowych: napastliwości fizycznej (npf), napastliwości słownej (nps), napastliwości pośredniej (npp), negatywizmu (ngt), podejrzliwości (poj), urazy (urz), drażliwości (drl) i poczucia winy, niebędącego jej składnikiem.

W badaniach wzięły udział drużyny UKS Bursztyn Lewin Kłodzki i Polaru Wrocław, składające się z 21 dziewcząt w wieku 12–16 lat, o stażu zawodniczym wynoszącym średnio 2 lata. Są to grupy sklasyfikowane pod względem wieku jako młodzieżki.

Badane zespoły w minionych latach uzyskały następujące rezultaty sportowe:

Polar Wrocław

- II miejsce w Turnieju z okazji Dnia Dziecka w Kudowie-Zdroju w 2011 r.

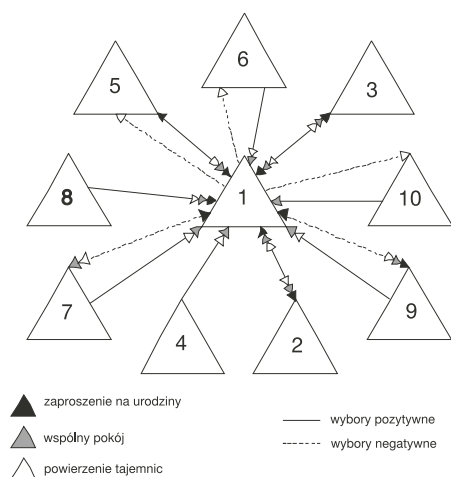
zorganizowanym przez Dolnośląski Związek Hokeja na Trawie,

- I miejsce w Ogólnopolskiej Olimpiadzie Młodzieży w latach 2009 i 2010 oraz II miejsce w 2011 r.,
 - I miejsce w Turnieju Mikołajkowym 2010 zorganizowanym przez Dolnośląski Związek Hokeja na Trawie,
- UKS Bursztyn Lewin Kłodzki*
- I miejsce w Turnieju z okazji Dnia Dziecka w Kudowie-Zdroju w 2011 r.,
 - II miejsce w Turnieju Ziemi Kłodzkiej w 2010 r.,
 - V miejsce w Turnieju Mikołajkowym w Szczycnej w 2010 r.

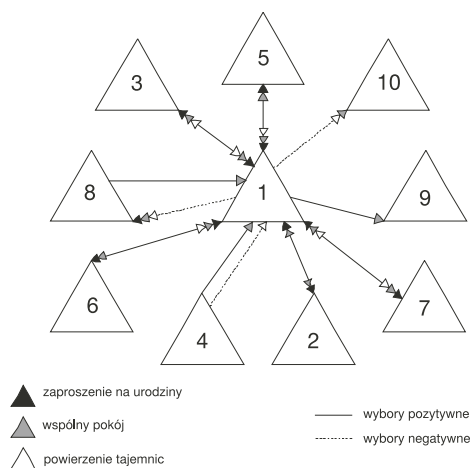
WYNIKI

Wyniki badań za pomocą SUS przedstawia się za pomocą matrycy socjometrycznej, listy rangowej oraz socjogramów (graficzny obraz danych) [2]. Sporządzenie matrycy socjometrycznej i listy rangowej daje obraz pozycji jednostki w grupie (korzystna/niekorzystna), tj. miejsca, jakie zajmuje dana jednostka w nieformalnej strukturze grupy. Za ich pomocą określa się również ogólną atmosferę interpersonalną całej badanej grupy. Ze względu na dużą ilość zebranego materiału pominięto przedstawienie matryc socjometrycznych na rzecz list rangowych (tab. 1–4) oraz socjogramów (ryc. 1–3). Analizując wybrany socjogram, należy zatem kierować się zajmowanym miejscem na liście rangowej, a porównując socjogramy między sobą, pamiętać o tym, że – przykładowo – zawodnik nr 1 na liście rangowej dotyczącej więzi rzeczowej (tab. 1) to nie ten sam zawodnik co nr 1 z listy rangowej dotyczącej więzi osobistej (tab. 3).

Dane list rangowych (tab. 1–4) są uporządkowane pod względem zajmowanego miejsca w grupie. Można z nich odczytać liczbę wyborów pozytywnych i negatywnych. Ustalono również wielkość statusu w wymiarze sympatii i wymiarze antypatii, określono jedną z 17 kategorii szczegółowych (od A₀ do O₀), przydzielono odpowiednią liczbę punktów oraz podano informację o sytuacji interpersonalnej (Ko – sytuacja korzystna, Nk – sytuacja niekorzystna).

Ryc. 1. Socjogram relacji interpersonalnych osoby najbardziej akceptowanej, Polar Wrocław, więź rzeczowa

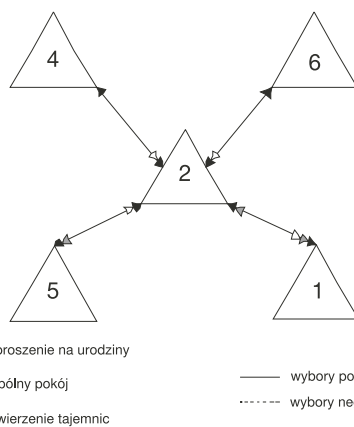
Ryc. 2. Socjogram relacji interpersonalnych osoby najbardziej akceptowanej, Polar Wrocław, więź osobista

W tab. 3 i 4 przedstawiono podobne dane, lecz odnoszące się do więzi osobistej.

Zgodnie z wymogami SUS, przedstawione powyżej listy rangowe zawierają informacje uporządkowane (na podstawie danych matrycy) [2, 4]. Dane uszeregowano, poczynawszy od najlepszej pozycji (tab. 1), jaką zajmuje w badanej grupie zawodniczka nr 1 (21 wyborów pozytywnych i 2 negatywne), a kończąc na najgorszej, czyli zawodniczce nr 10 (2 wybory pozytywne i 13 negatywnych).

Uzyskane wyniki wskazują, że w zakresie więzi rzeczowej większość osób z grupy Polar Wrocław znajduje się w sytuacji korzystnej – akceptacji (tab. 1, poz. 1–5). Tylko cztery (tab. 1, poz. 7–10) znajdują się w sytuacji niekorzystnej: izolacji, odrzucenia.

Obliczony wskaźnik ustosunkowań interpersonalnych (Wu) oraz opracowane normy stenowe [2] wskazują na górną wartość przeciętnego poziomu atmosfery interpersonalnej w grupie Polar Wrocław (tab. 1, więź rzeczowa, sten 7). Z lepszą atmosferą interpersonalną (sten 8) mamy do czynienia w przypadku stosunków koleżeńskich (tab. 3, więź osobista). Ponadto w zakresie stosunków koleżeńskich siedem osób znajduje się w korzystnej sytuacji interpersonalnej (reprezentują akceptację i KM₁), a pozostałe trzy osoby są w sytuacji niekorzystnej

Ryc. 3. Socjogram relacji interpersonalnych osoby o największej liczbie pozytywnych wyborów wzajemnych, UKS Bursztyn Lewin Kłodzki, więź rzeczowa

(KM₂ i odrzucenie). Należy zwrócić uwagę, że w drużynie z Wrocławia na trzech ostatnich miejscach, zarówno w więzi rzeczowej, jak i osobistej, znajdują się te same osoby (poz. 8–10).

Analizując więź rzeczową i osobistą w drużynie Bursztynu Lewin Kłodzki, można zauważyć, że w niekorzystnej sytuacji interpersonalnej znajdują się te same zawodniczki (tab. 2 i 4, więź rzeczowa, poz. 6, 8–11; więź osobista, poz. 7–11). Wskaźnik

Tab. 5. Wyniki ogólne agresji zawodniczek drużyny Polaru Wrocław

Lp.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Σ WO(Ko)	Σ WO(Nk)
Sytuacja interpersonalna	Ko	Ko	Ko	Ko	Ko	Ko	Nk	Nk	Nk	Nk	40/N = 6,7	18/N = 4,5
WO	8	5	9	8	7	3	4	4	6	4	Σ WO = 58	Śr. WO(Σ WO/N) = 5,8

Tab. 6. Wyniki ogólne agresji zawodniczek drużyny UKS Bursztyn Lewin Kłodzki

Lp.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Σ WO(Ko)	Σ WO(Nk)
Sytuacja interpersonalna	Ko	Ko	Ko	Ko	Ko	Nk	Nk	Nk	Nk	Nk	Nk	41/N = 8,2	51/N = 8,5
WO	10	10	7	6	8	2	10	10	10	9	10	Σ WO = 92	Śr. WO(Σ WO/N) = 8,4

WO – wynik ogólny agresji (w stenach)

Ko – korzystna pozycja jednostki w drużynie

Nk – niekorzystna pozycja jednostki w drużynie

N – liczba zawodników

Σ WO – suma wyników ogólnych agresji

Σ WO(Ko) – suma wyników ogólnych agresji osób mających korzystną pozycję w drużynie

Σ WO(Nk) – suma wyników ogólnych agresji osób mających niekorzystną pozycję w drużynie

Śr. WO(Σ WO/N) – średnia sumy wyników ogólnych agresji

ustosunkowań interpersonalnych (Wu) w przypadku więzi rzeczowej i osobistej świadczy o przeciętnej atmosferze w grupie (tab. 2, sten 6 oraz tab. 4, sten 7). W badanych drużynach z Wrocławia i Kłodzka nie stwierdzono tzw. gwiazdy socjometrycznej (układ statusów: BW, BN) ani outsidersa grupy (układ statusów: BN, BW).

Dzięki socjogramom można przedstawić w sposób graficzny wiele interesujących zależności. I tak, socjogram na ryc. 1 daje obraz relacji interpersonalnych całej drużyny w stosunku do osoby najbardziej akceptowanej w zakresie więzi rzeczowej.

Kolejny socjogram odnosi się do osoby, która również uzyskała największą liczbę statusów pozytywnych, lecz w relacjach osobistych (ryc. 2). Analizując listę rangową (tab. 3), można zauważyć, że nie jest to ta sama osoba co w przypadku więzi rzeczowej.

Dzięki socjogramom można też w bardzo czytelny sposób zilustrować np. największą liczbę wzajemnych wyborów pozytywnych. Kolejny z nich (ryc. 3) przedstawia osobę o największej liczbie uzyskanych wyborów pozytywnych od członków swojej grupy (UKS Bursztyn Lewin Kłodzki). Choć jest to osoba ciesząca się dużą aprobatą

w drużynie, nie stwierdzono tu potrójnych wyborów pozytywnych. Zawodniczka ta odzwajemnia się najbardziej osobie usytuowanej na pierwszym miejscu listy rangowej (tab. 2).

Ogólna średnia agresja zawodniczek z Wrocławia znajdujących się w sytuacji korzystnej wynosi 6,7 stena, a w sytuacji niekorzystnej 4,5 stena (tab. 5). W przeciwieństwie do braku różnic w poziomie agresji zawodniczek z Lewina znajdujących się w różnym typie relacji, zawodniczki z Polaru znajdujące się w korzystnej sytuacji interpersonalnej osiągnęły wynik agresji wyższy o 2,2 stena od swych koleżanek z drużyny znajdujących się w sytuacji niekorzystnej. Średnia ogólnej agresji osób w sytuacji korzystnej i niekorzystnej wyniosła 5,8 stena. Jest ona więc niższa od uzyskanej przez hokeistki z Kłodzka i zbliżona do średniej ogólnej populacji (sten 5).

Wyniki ogólne agresji i ich średnia u zawodniczek z Lewina, znajdujących się w sytuacji korzystnej, mierzona w stenach, wyniosła 8,2 w skali 1–10 (tab. 6). Nieznacznie wyższy wynik uzyskiwały zawodniczki w sytuacji niekorzystnej – 8,5 stena. Średnia agresji ogólnej dla obu tych grup (Ko/Nk)

wyniosła 8,4 stena. Nie stwierdzono zatem różnic w poziomie agresji pomiędzy zawodniczkami z UKS Bursztyn Lewin Kłodzki w zależności od ich relacji interpersonalnej (tab. 6, różnica 0,3 stena).

DYSKUSJA

Na podstawie wyników przeprowadzonych dotychczas badań [2, 4, 6] można twierdzić, że zespoły odnoszące znaczne sukcesy, a więc legitymujące się określonymi osiągnięciami sportowymi, winny charakteryzować się lepszą ogólną atmosferą interpersonalną, mierzoną za pomocą wskaźnika socjometrycznego (Wu), aniżeli drużyny doznające licznych niepowodzeń.

Dane uzyskane w drużynie hokeja na trawie klubu Polar Wrocław przypominają dane dotyczące sytuacji interpersonalnych drużyn sportu wyczynowego o dość równomiernym rozkładzie doznawanych sukcesów i porażek. W zakresie więzi rzeczowej (kompetencji sportowych) zawodniczki Polarów Wrocław w 60% przypadków znajdują się w korzystnej sytuacji interpersonalnej (tab. 1). Ponadto, aż 5 z 6 zawodniczek jest w najlepszej kategorii głównej – akceptacji. W najgorszej sytuacji interpersonalnej znalazły się 2 spośród 10 zawodniczek, doznając odrzucenia przez grupę. Wskaźnik ustosunkowań (Wu, sten 7) świadczy o ponadprzeciętnej atmosferze w drużynie. Również więź osobista prezentuje podobny rozkład wyników kategorii socjometrycznych. Dokładnie połowa osób cieszy się akceptacją wśród członków grupy, a jedynie jedna osoba jest odrzucana. Zawodniczki Polarów w zakresie więzi osobistej (stosunków społecznych) uzyskały wynik wskaźnika ustosunkowań (Wu) o 1 sten lepszy niż w ocenie rzeczowej. Dzięki temu wynikowi można mówić o dobrej atmosferze panującej w grupie.

Drużyna UKS Bursztyn Lewin Kłodzki wypada nieznacznie gorzej od drużyny Polarów Wrocław pod względem więzi rzeczowej (Wu – sten 6) i osobistej (Wu – sten 7). Jednak uzyskane wyniki pozwalają zaklasyfikować ją do grup o atmosferze przeciętnej (więź rzeczowa) i ponadprzeciętnej (więź osobista). Osiągane rezultaty więzi osobistej

i rzeczowej obu drużyn wydają się zatem zbliżone.

Sporty cieszące się dużym zainteresowaniem, takie jak: piłka nożna, koszykówka, piłka ręczna czy siatkowa, prawdopodobnie przez samą swą popularność motywują młodzież do ich uprawiania. Zważywszy na niewielką popularność, jaką cieszy się hokej na trawie, korzystne relacje interpersonalne w drużynie zapewne dodatkowo dopingują jej członków do podejmowania właśnie takiej aktywności. Możliwe, że w przypadku tzw. sportów niszowych dobra atmosfera w grupie jest tym, co te grupy nie zwykle mocno konsoliduje.

Ze względu na młody wiek oraz niewielki staż zawodniczy trudno porównywać analizowane grupy z drużynami sportu wyczynowego. Sposoby myślenia i zachowania charakterystyczne dla tego okresu rozwojowego podlegają szybkim i burzliwym przemianom. Interpretując wyniki świadczące o relacjach interpersonalnych tak młodych drużyn, w porównaniu z zaawansowanymi, trzeba zachować bardzo dużą ostrożność. Stałość relacji panujących w młodych zespołach jest bardzo mała. Zawierane przyjaźnie bywają przelotne, a ocenianie swych towarzyszy, szczególnie pod względem więzi osobistych, impulsywne.

Dzięki socjogramom trener może wykryć wiele zależności pomiędzy zawodniczkami swojej drużyny. Wśród osób najbardziej akceptowanych w grupie może poszukiwać kapitana zespołu bądź powierzać im zadania, których wykonanie uzależnione jest od współpracy poszczególnych jej członków. Wiedza o osobach izolowanych lub odrzucanych pozwala na przedsięwzięcie środków zaradczych niwelujących negatywne relacje. Przedstawione socjogramy (ryc. 1, 2) wskazują na osoby najbardziej akceptowane. Trener, planując grę na różnych pozycjach poszczególnych członków swojej drużyny, dzięki socjogramom widzi, którzy z nich deklarują największą chęć współpracy i zaufania w stosunku do swych kolegów (ryc. 1, 2). Rozpatrując socjogramy, należy zwrócić też uwagę na tzw. wybory wzajemne. Nie jest przecież powiedziane, że zawodnik otrzymujący od swoich kolegów największą liczbę wyborów pozytywnych będzie odwzajem-

niał się im tym samym. Dopiero o zawodnikach przyznających sobie tzw. wzajemne wybory pozytywne można mówić, że prezentują względem siebie wysoki poziom zaufania. W takiej właśnie sytuacji znalazła się zawodniczka z UKS Bursztyn Lewin Kłodzki w zakresie więzi rzeczowej (ryc. 3). Od wybranych osób (nr 1, 4, 5, 6) nie otrzymała ani jednego wyboru negatywnego.

Uzyskany uśredniony wynik poziomu agresji ogólnej drużyny z Lewina (sten 8,4) jest znacznie wyższy od wyniku drużyny z Wrocławia (sten 5,8). Przyczyną takiego stanu rzeczy może być to, iż drużynę z Lewina badano kwestionariuszem dotyczącym agresji, w czasie gdy brała ona udział w zawodach. Choć pytania sformułowane były tak, by odpowiadać na nie, biorąc pod uwagę to, jak ktoś zachowuje się zazwyczaj, jest jednak możliwe, że dziewczęta, wypełniając ankietę na krótko przed meczem lub po nim, znajdowały się pod wpływem silnych emocji mogących istotnie oddziaływać na wynik badania.

Zawodniczki z Wrocławia uzyskały uśredniony wynik agresji ogólnej niższy o 2,6 stena od swych koleżanek z Lewina. Były one jednak badane kwestionariuszem przed treningiem i kilka dni po zawodach, kiedy to emocje przedstartowe nie występują. Niezwykle ważna wydaje się zatem informacja nie tylko o tym, czy badanie przeprowadzane jest w czasie przygotowań czy startowym, ale i o jego okolicznościach (przed zawodami, w ich czasie czy po nich).

W celu porównania, hokej na lodzie, należący do grupy sportów typu bezpośredniego wywierania presji na przeciwnika z prawem użycia siły zgodnie z regułami gry („sporty ograniczonego kontaktu”), jest dyscypliną, w której faule są niejako wpisane w ryzyko jej uprawiania [18]. Jak wykazał w swoich badaniach Smith, aż 183 spośród 604 młodych hokeistów stosowało faule podpatrzone u zawodowców uprawiających tę dyscyplinę sportu [19]. Można by przypuszczać, że hokej w jego różnych odmianach jest dyscypliną, w której zawodnicy są predysponowani do wyrażania się poprzez zachowania agresywne. W porównaniu z uczniami w wieku 16–18 lat ze szkoły masowej, objętych badaniami za pomocą kwestionariusza BD–100, badane przez nas

dziewczęta osiągnęły wyższe wartości poziomu agresji ogólnej. U uczniów szkoły masowej (chłopców i dziewcząt, $N = 380$) średni wynik ogólny (WO) był przeciętny [20]. Reasumując, istotne wydają się nie tylko dalsze badania poziomu agresji, lecz także porównywanie tego poziomu z sytuacją, w jakiej znajduje się dana osoba w grupie, oraz porównywanie wyników badanych grup między sobą w zależności od stażu zawodniczego, połączone z obserwacją rzeczywistych fauli dokonywanych przez te grupy podczas zawodów sportowych i ich wpływu na wynik.

PODSUMOWANIE

1. W badanych grupach stwierdzono występowanie osób z wszystkich kategorii socjometrycznych, oprócz osób wykazujących polaryzację oraz KM (granica sympatii i antypatii).

2. W wyniku przeprowadzonych badań nie zauważono osób spełniających warunki gwiazdy socjometrycznej i outsidera grupy.

3. W drużynie Polaru Wrocław w zakresie więzi rzeczowej panuje atmosfera powyżej przeciętnej, a więzi osobistej – dobra.

4. W drużynie UKS Bursztyn Lewin Kłodzki w zakresie więzi rzeczowej stwierdzono atmosferę przeciętną, a więzi osobistej – powyżej przeciętnej.

5. Zarówno zawodniczki z Wrocławia, jak i zawodniczki z Lewina w większości przypadków znajdują się w korzystnej sytuacji interpersonalnej dotyczącej więzi osobistej i rzeczowej.

6. Zawodniczki z Wrocławia wydają się mniej agresywne niż zawodniczki z Lewina, jednak ze względu na różne okoliczności badania obu drużyn nie można tego stwierdzić jednoznacznie.

7. Nie zauważono związku między zajmowaną pozycją w grupie (Ko/Nk) a poziomem agresji.

BIBLIOGRAFIA

[1] Naglak Z., Zespołowe gry sportowe jako zjawisko społeczne, [w:] Naglak Z., Panfil R. (red.), Zespołowe gry sportowe w wychowaniu fizycz-

nym i sporcie. III Konferencja naukowo-metodyczna, Wrocław 20–21 października 1994, AWF, Wrocław 1995, 9–14. [2] Wlazło E., Diagnoza ustosunkowań interpersonalnych w wychowaniu fizycznym i sporcie wyczynowym, AWF, Wrocław 1999. [3] Szpulak I., Sytuacja interpersonalna w drużynach młodzieżowych piłki nożnej, [w:] Wlazło E. (red.), Sport młodzieżowy w badaniach psychologicznych, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2005, 80, 109–121. [4] Wlazło E., Metoda oraz wyniki badań stosunków interpersonalnych w grupie sportowej, *Sport Wyczynowy*, 1985, 7–8, 20–28. [5] Wlazło E., Propozycje i wyniki pomiaru ustosunkowań interpersonalnych w zespołach sportu wyczynowego, *Zeszyty Naukowe AWF w Krakowie*, 1991, 64, 91–109. [6] Wlazło E., Wpływ stosunków interpersonalnych w zespole na jego wyniki sportowe, *Sport Wyczynowy*, 1990, 11–12, 73–82. [7] Bukowska K., Supiński J., Wykorzystanie Skali Ustosunkowań Socjometrycznych (SUS) w pracy trenera drużyny sportowej, [w:] Wlazło E. (red.), Psychologia grupy sportowej, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2003, 69, 61–70. [8] Wlazło E., Interpersonal relations in women basketball teams, *Hum Mov*, 2007, 8 (1), 32–38. [9] Wlazło E., Wójcik R., Atmosfera interpersonalna w młodzieżowych zespołach piłki ręcznej, [w:] Wlazło E. (red.), Sport młodzieżowy w badaniach psychologicznych, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2005, 80, 123–145. [10] Wlazło E., Badania ustosunkowań interpersonalnych w grupach studentów wychowania fizycznego, *Zeszyty Naukowe AWF we Wrocławiu*, 1987, 44, 195–236. [11] Wlazło E., Atmosfera interpersonalna w żeńskich zespołach piłki siatkowej, *Wychowanie*

Fizyczne i Sport, 2009, 4, 237–243. [12] Cych P., Wlazło E., Diagnoza ustosunkowań interpersonalnych (na przykładzie zawodników Kadry Polski juniorów BNO), [w:] Kuder A. (red.), Kierunki doskonalenia treningu i walki sportowej, AWF, Warszawa 2004, 70–76. [13] Wlazło E., Socjometryczna struktura klas sportowych, *Wychowanie Fizyczne i Sport*, 1987, 2, 55–67. [14] Wlazło E., Pomiar i ocena miejsca jednostki w socjometrycznej strukturze klasy szkolnej, *Psychologia Wychowawcza*, 1989, 2, 188–202. [15] Aronson E., Człowiek – istota społeczna, PWN, Warszawa 1987. [16] Frączek A., Czynności agresywne jako przedmiot studiów eksperymentalnej psychologii społecznej, [w:] Frączek A. (red.), *Studia nad psychologicznymi mechanizmami czynności agresywnych*, PAN, Wrocław 1979, 13. [17] Rychta T., Agresja w sporcie – kontrowersje metodologiczne i aplikacyjne, [w:] Supiński J. (red.), Agresja a kultura fizyczna, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2005, 79, 9–23. [18] Marks M., Bukowska K., Agresywność zawodników wyczynowych-studentów AWF reprezentujących różne kategorie dyscyplin sportowych określonych ze względu na rodzaj presji wywieranej na przeciwnika, [w:] Supiński J. (red.), Agresja a kultura fizyczna, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2005, 79, 139–150. [19] Smith M.D., Social learning of violence in minor hockey, *Int Rev Sport Sociol*, 1978, 3, 45–56. [20] Supiński J., Kulmatycki L., Witkowski K., Czapracka A., Kubacki R., Media jako alternatywa dla aktywności fizycznej a agresywność młodzieży ze szkół ogólnokształcących, [w:] Supiński J. (red.), Agresja a kultura fizyczna, *Studia i Monografie AWF we Wrocławiu*, 2005, 79, 151–163.